

Л.В. Олійник, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
О.А. Прохоров, кандидат педагогічних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ЯКІСТЬ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

У статті проводиться дослідження внутрішніх взаємозв'язків структурних компонентів загальної структури якості системи вищої військової освіти та внутрішні показники якості системи, а також – ефективність управління нею.

Ключові слова: система військової освіти, управління якістю, структура якості, якість підготовки.

Постановка проблеми. Сучасний стан Збройних Сил України та реалії ХХІ століття констатують: поряд з традиційними загрозами, пов'язаними з локальними війнами та збройними конфліктами, серйозну небезпеку для людства становить тероризм в усіх його проявах, що вимагає якісно нових підходів до організації підготовки військових фахівців, налагодження і впровадження освітніх та методичних систем, які могли б забезпечувати якість військової освіти.

За роки незалежності України багато уваги було приділено питанням підготовки військових фахівців для Збройних Сил України та інших військових формувань тактичного та оперативно-тактичного рівнів у системі вищої військової освіти. Умовно цей процес відбувався за трьома напрямками. Перший був спрямований на реорганізацію системи вищої військової освіти, яка була успадкована з часів СРСР. Другий – на питаннях її налагодження та оптимізації. Третій напрям, який слід вважати стратегічним і перспективним має бути спрямований на підвищення якості системи вищої військової освіти. Якщо перші два більшою мірою стосуються кількісних характеристик системи і залежать від політико-економічних показників держави, то питання якості залишається переважно внутрішньою її проблемою. Вирішення такої проблеми за умови невирішеності попередніх не буде ефективним.

Відповідно до вимог Воєнної доктрини України, система військової освіти має сприяти відтворенню кадрового потенціалу Збройних Сил України, забезпечувати високу якість підготовки військових фахівців відповідно до сучасних вимог.

Президент України визначив як один з напрямків державної політики національної безпеки України професіоналізацію сектору безпеки та підвищення фахового рівня персоналу. Першочерговим завданням реформування Збройних Сил України він визначив підвищення якості особового складу та удосконалення системи управління та підготовки військ [1].

Міністр оборони України у своєму привітанні до дня працівника освіти наголосив: “Освіта стає визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства, важливим стратегічним ресурсом зміцнення держави, її авторитету та

конкурентоспроможності на міжнародній арені, забезпечення незалежності, оборони і національних інтересів України.

Суттєва зміна завдань і структури Збройних Сил України, особливо у зв'язку з останніми подіями на Сході України в зоні бойових дій, вимагає значних перетворень у системі військової освіти та організації підготовки офіцерських кадрів.

Нам добре відомі об'єктивні та суб'єктивні труднощі розвитку військової освіти. Впевнений, що ці труднощі є тимчасовими. Держава, Президент України — Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України зроблять усе можливе для їх подолання, створення сприятливих умов для плідної, творчої та ефективної військово-освітянської діяльності”.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. І.В. Толлок зазначає, що метою управління якістю є досягнення необхідного (або заданого) рівня підготовки військових фахівців і відповідного йому стану військово-педагогічного процесу з урахуванням вимог до тривалості, змісту, технології підготовки випускника, а також фінансово-економічних інтересів, можливостей держави і замовника. Невід'ємною складовою, основою оптимального управління є його інформаційне забезпечення. Це може досягатись за допомогою моніторингових заходів, створення діагностичної (експертної) служби (психолого-педагогічної, соціологічної) з метою отримання достовірної та вичерпної інформації щодо якості розвитку та саморозвитку освітньої системи її підсистем та суб'єктів [9].

На думку В.М. Телелима, актуальність проблеми підвищення якості підготовки військових фахівців в сучасних умовах визначається низкою чинників: по-перше, від якості їх підготовки залежить рівень обороноздатності держави, бойової готовності та боєздатності Збройних Сил України; по-друге, якість освіти визначає розвиток військової науки і техніки, озброєння та їх застосування; по-третє, якість підготовки офіцерських кадрів сприяє формуванню важливості й престижності військової служби; по-четверте, якість військової освіти сприяє формуванню військової еліти, загальної культури військового середовища та визначає їх позитивний вплив на суспільство та статус військовослужбовців у суспільстві; по-п'яте, якість підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності військової освіти нашої держави серед інших країн, де готуються військові професіонали; по-шосте, якість здобутих військовими фахівцями у ВВНЗ знань, умінь, навичок визначає їх спроможність з високим ступенем ефективності виконувати завдання, які постають перед ними у миротворчих операціях, дієво сприяє утвердженню авторитету нашої держави та її Збройних Сил на міжнародній арені; по-сьоме, стійким глобалізаційним падінням якості освіти і відсутністю універсального інструментарію її оцінки [8].

Отже, питання якості системи вищої військової освіти є пріоритетним і потребує ґрунтовного теоретико-методологічного дослідження.

Метою статті є дослідження внутрішніх взаємозв'язків структурних компонентів загальної структури якості системи вищої військової освіти та внутрішні показники якості системи, а також – ефективність управління нею.

Виклад основного матеріалу. Метою управління якістю є досягнення необхідного (або заданого) рівня підготовки військових фахівців і відповідного

йому стану військово-педагогічного процесу з урахуванням вимог до тривалості, змісту, технології підготовки випускника, а також фінансово-економічних інтересів, можливостей держави і замовника. Мета і завдання мають формулюватись таким чином, щоб забезпечити спільні дії усіх структурних підрозділів ВВНЗ стосовно точного дотримання встановлених вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм, розроблених навчальних планів і робочих програм навчальних дисциплін. При визначенні шляхів досягнення мети управління доцільно спиратися на пріоритетні чинники та умови, що формують відповідні показники якості.

Оцінка якості освіти – міра якості освіти, співвіднесена із нормою якості освіти (освітніх систем, освітнього процесу, випускника освітньої установи та ін.) у певній кваліметричній шкалі (іменованій шкалі, порядковій, бальній, відносній та ін.) [2].

Більш ґрунтовно поняття якості вищої освіти трактують Я.Я. Болубаш та ін. На їх думку, “якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства” [3, с. 6]

А.М. Зельницький [11] зазначає, що структура якості військової освіти містить три головні складові: якість потенціалу досягнення мети освіти; якість процесу формування професіоналізму; якість результатів освіти. Забезпечення якості військової освіти пов’язане із вирішенням основних проблем у межах кожної з наведених складових.

Необхідно виділити такі основні складові якості підготовки фахівця: якість змісту освіти (якість знань, якість способів розв’язання завдань), якість засобів навчання і виховання (якість організації пізнавальної діяльності, якість контролю за здійсненням навчальної діяльності, якість освіченості особистості (якість засвоєння знань, якість умінь і навичок, якість сформованості моральних норм), тобто якість освіти розглядається, здебільшого, за такими складовими: якість освітнього середовища; якість реалізації освітнього процесу; якість результатів освітнього процесу. За такого підходу, залишаються без належної уваги проблеми відповідності між досягнутими результатами освіти і вимогами військ, реаліями військово-професійної діяльності, ефективністю підготовки військових фахівців, досконалістю змісту, технологіями і системами оцінювання результатів навчання тощо.

Як бачимо, існують різні підходи щодо тлумачення терміна “якість підготовки”, які відрізняються один від одного повнотою врахування тих чи інших ознак фахівця, рівня його знань, умінь використовувати їх у практичній діяльності, врахуванням складових освітнього процесу тощо. Водночас, при цьому недостатньо дослідженими залишаються проблеми системного погляду на якість освіти. Як слушно відзначає С.М. Ніколаєнко, “система якості передбачає реалізацію функцій планування, управління, забезпечення та поліпшення (оптимізація якості)” [5, с. 17].

Якість підготовки фахівців є важливою інтегральною характеристикою освітнього процесу ВВНЗ, системною категорією, визначається ступенем обґрунтованості та дієздатності таких складових: мети навчання (для чого навчати), управлінських процедур (як управляти навчанням), змісту навчання

(чого навчати), методів, засобів навчання та принципів організації процесу навчання (як навчати), а також має відповідати вимогам стандартів ДСТУ ISO 9001–2001, ДСТУ ISO 9004–2001 [20]. У відповідності з ДСТУ ISO 9001–2001 до всіх процесів можна застосувати методологію, відому як “Плануй-Виконуй-Перевірй-Дій” (“Plan-Do-Check-Act”). Плануй: установлюй цілі та процеси, необхідні для видачі результатів, що відповідають вимогам замовника та політиці організаційної структури. Виконуй: впроваджуй процеси. Перевірй: контролюй та вимірй процеси, а також звітуй про результати. Дій: вживай заходи для постійного поліпшення показників функціонування процесу [1; 4; 6].

Якість вищої освіти, – як зазначається в Комюніке Берлінської конференції міністрів освіти європейських країн, — є основою створення загальноєвропейського простору вищої освіти [1, с. 46]. З цією метою передбачається організація акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій, а оцінка підготовленості суб’єктів навчання, буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що отримали випускники. Одночасно будуть встановлені стандарти транснаціональної освіти, введена Європейська система перезарахування кредитів (залікових одиниць трудомісткості), яка має стати нагромаджувальною, здатною працювати в рамках концепції “навчання впродовж усього життя” [1, с. 129–130].

Управління якістю передбачає діяльність (закладу, організації, установи) за певною алгоритмізованою послідовністю [6, с. 2], а саме:

- визначення процесів, необхідних для системи управління якістю та їх застосування на всіх рівнях організаційних структур;

- визначення послідовності та взаємодії цих процесів;

- визначення критеріїв та методів, необхідних для забезпечення результативності цих процесів та управління ними;

- забезпечення наявності ресурсів та інформації, необхідних для підтримання функціонування та моніторингу цих процесів;

- вжиття заходів, необхідних для досягнення запланованих результатів та постійного поліпшення цих процесів.

Науковці Національного університету оборони України імені Івана Черняховського в фундаментальній науково-дослідній роботі “Якість освіти – 2011” [11] визначили, що за своєю сутністю управління якістю підготовки військових фахівців зводиться до взаємодії на принципах самоорганізації та підпорядкування керуючого елемента (суб’єкту управління) та елемента, що управляється (об’єкту управління). При цьому здійснюється циркуляція інформації в такій послідовності: збір та узагальнення інформації про стан об’єкту управління; переробка отриманої інформації відповідно до встановлених цілей, критеріїв з метою вироблення рішень; доведення до суб’єктів управління керівної інформації (наказів, розпоряджень, команд тощо) на основі вироблених і прийнятих рішень; збір та узагальнення інформації щодо зміни стану об’єкта управління внаслідок здійснення керівного впливу; оцінка адекватності та комплексності управлінських дій в системі “об’єкт управління – суб’єкт управління” та прийняття коригуючих рішень. Змістом взаємодії суб’єкту та об’єкту управління є упорядкування системи управління, забезпечення її цілеспрямованого функціонування та розвитку у відповідності з

притаманними закономірностями та досягнутими практичними результатами.

Об'єктом управління якістю підготовки військових фахівців є система військової освіти та її складова – цілісна педагогічна система ВВНЗ.

Суб'єктами управління якістю підготовки військових фахівців є посадові особи та органи управління військовою освітою на всіх її рівнях.

Вибір методів управління якістю підготовки фахівців і пошук їх найбільш ефективного поєднання – один із найважливіших у справі управління, бо саме вони визначають вплив на учасників військово-педагогічного процесу, забезпечують мобілізацію людського чинника, регулюють та оптимізують управлінські відносини між його організаторами та учасниками. Управлінські відносини у військовій сфері базуються на поєднанні єдиноначальності, колегіальності, свідомості та активності науково-педагогічних колективів і підрозділів педагогічної системи, на економічних засадах, моральних і матеріальних стимулах. Останнім часом набуває розвитку та наукового обґрунтування такий напрям у системі управління як психологія управлінської діяльності. При цьому виявляються та досліджуються закономірності, механізми, умови та фактори ефективного управління в різних процесах і умовах, формування управлінського мислення та здатність керівників різного рівня ієрархії самостійно творчо керувати життєдіяльністю особового складу з використанням продуктивних моделей, алгоритмів, методів і технологій.

Інтегральним показником ефективності функціонування об'єкта і суб'єкта є ступінь відповідності підготовки фахівця детермінованим вимогам – державним стандартам військової освіти, тобто досягнення визначеного рівня якості. Однак, у розумінні того, що таке “якість підготовки”, нема єдиної думки.

Термін якість – філософська категорія, що “виражає внутрішню визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших” [2, с. 1423]. Одночасно, якість – це об'єктивна й достатньо повна характеристика об'єктів, яка проявляється в сукупності їх властивостей [7, с. 567]. Якість освіти – це комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне і практично ефективно формування компетентності та професійної свідомості. Тут можна виділити три групи характеристик: якість потенціалу досягнення мети освіти, якість процесу формування професіоналізму і якість результату освіти.

Якість потенціалу виражається в таких характеристиках, як якість мети освіти, якість стандарту вищої освіти, якість освітньої програми, якість матеріально-технічної бази освітнього процесу, якість абітурієнтів, якість інформаційно-методичної бази.

Якість процесу формування професіоналізму – це якість технології освіти, контроль якості освітнього процесу, якість мотивації науково-педагогічних працівників до творчої та ефективно педагогічної діяльності, якість відношення слухачів (курсантів, студентів) до освіти, інтенсивність навчально-виховного процесу.

Якість результатів освіти – рівень сформованості компетенцій, якість відгуків на випускників, результати державної атестації випускників (державної екзаменаційної комісії) та результати екзаменаційних сесій.

На нашу думку, структура якості системи вищої військової освіти (рис. 1) буде мати такий вигляд:

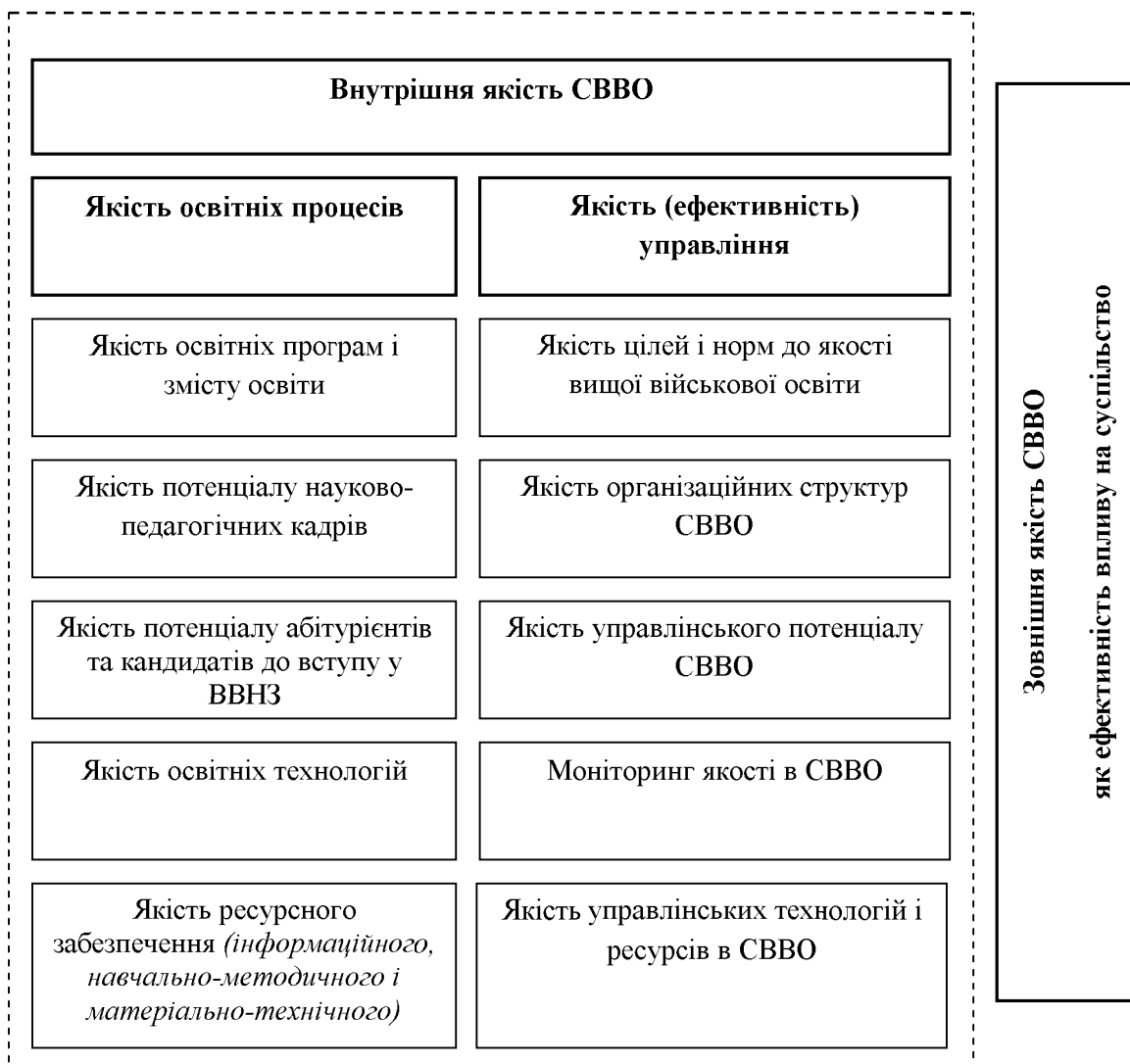

Рисунок 1. Структура якості системи вищої військової освіти (СВВО)

Як видно із (рис. 1) внутрішня якість системи вищої військової освіти, а саме якість освітніх процесів має найбільший потенціал щодо удосконалення.

Отже, наведений перелік протиріч свідчить про необхідність системного підходу щодо підвищення якості підготовленості випускників ВВНЗ за умови широкого впровадження в освітній процес інноваційних високоефективних дидактичних технологій.

Оцінка якості освіти зорганізується як найважливіша функція управління якістю та моніторингу якості освіти (виконання заданих норм якості освіти) з урахуванням рангу освітніх систем і ступенів безперервної освіти.

Виділяються зовнішня та внутрішня системи оцінки якості освіти.

Зовнішня якість системи вищої військової освіти як ефективність впливу на суспільство представлена державними інститутами ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів і сертифікації певних компонентів освіти. Зовнішня якість освіти на державному рівні визначається як системно-соціальна якість освіти, через яку узагальнюється вплив освіти на якість життя, соціальні процеси в суспільстві.

Внутрішня якість системи вищої військової освіти зорганізується в ВВНЗ у формах підсумкової та поточної атестації (самоатестації) тих, хто навчається, систем оцінки абітурієнтів, систем психодіагностики та соціодіагностики в

навчальних закладах, а також у системах самооцінки та самоатестації навчальних закладів та їхніх підрозділів. Внутрішня якість СВВО відображає:

якість освітніх процесів;

зміст освіти (якість змісту);

якість потенціалів освітніх систем різних типів;

якість випускників освітніх установ;

узгодженість рівнів якості (соціальних нормативів якості) на “стиках” основних рівнів безперервної освіти (середньо-спеціальна освіта, вища освіта, післядипломна освіта);

якість норм, що регламентують якість освіти в освітніх установах.

Напрямами діяльності ВВНЗ в частині управління якістю освіти є методична робота:

а) розробка рекомендацій із забезпечення та поліпшення якості навчання.

Для цього використовуються результати аналізу:

навчальних планів, навчальних програм, структурно-логічних схем вивчення навчальних дисциплін, фондів контрольних завдань на предмет їхньої відповідності стандартам вищої освіти;

документації з організації освітнього процесу;

інформаційно-методичної забезпеченості освітнього процесу;

підсумків екзаменаційних сесій і державних атестацій випускників;

підсумків комплексної перевірки ВНЗ, звітів факультетів, кафедр;

підсумків анкетування слухачів (курсантів, студентів), ад'юнктів і випускників;

б) розробка рекомендацій для прийняття управлінських рішень за результатами аналізу якості навчання. Аналіз ефективності реалізації ухвалених рішень і розробка рекомендацій з їхнього коректування;

в) розробка нормативних методичних матеріалів.

Розробка нормативних методичних матеріалів включає:

розробку рекомендацій зі складання документації, необхідної для методичного забезпечення освітнього процесу;

формування фондів контрольних завдань для атестації слухачів (курсантів, студентів) при комплексній перевірці ВВНЗ;

розробку анкет для виявлення думки слухачів (курсантів, студентів), викладачів і замовників про якість освітнього процесу;

г) організаційно-методична робота.

Організаційно-методична робота передбачає:

моніторинг показників якості навчання у ВВНЗ на всіх рівнях;

організацію і проведення соціологічних опитувань;

проведення методичних конференцій наукових та науково-педагогічних працівників і поширення позитивного науково-педагогічного досвіду;

розробку рекомендацій і програмних продуктів по управлінню освітнім процесом на рівні кафедр і інститутів (факультетів);

вивчення й узагальнення досвіду інших ВВНЗ по підвищенню якості навчання і розробку рекомендацій з його використання;

навчання науково-педагогічних працівників ВВНЗ методам розробки документації, необхідної для забезпечення навчального прогресу й оцінки засвоєння знань;

навчання науково-педагогічних працівників методам аналізу якості навчання та використання з метою його підвищення нових технологій викладання, організації самостійної роботи та контролю знань курсантів (слухачів, студентів);

ознайомлення науково-педагогічних працівників із законодавством і нормативними документами, що надходять у ВВНЗ із органів управління вищою освітою;

Організаційна й аналітична робота:

установлення нормативів якості навчання, визначення пріоритетів, оптимальної стратегії в області забезпечення і контролю якості підготовки військових фахівців;

знаходження зв'язку між показниками якості навчання й показниками, що характеризують забезпечення якості навчання;

пошук керуючих впливів на підвищення якості навчання й можливостей їхньої ефективної реалізації;

розробка методики аналізу інформації про якість освіти, вироблення алгоритму обробки даних і подання їх у динаміку;

проведення моніторингу показників якості навчання;

розробка алгоритму формування й удосконалювання моделі фахівця у відповідній області підготовки;

розробка цілей, завдань і критеріїв аудита процесу підготовки військового фахівця.

Отже, якість підготовки військових фахівців має дві основні підсистеми:

внутрішня підсистема якості (ВВНЗ) може бути представлена такими складовими: проєктивна; процесуальна; моніторингова (оцінка, облік, аналіз); коригувальна, що відповідає теоретичним основам управління, системного аналізу, вимогам стандартів ДСТУ ISO 9001–2001, ДСТУ ISO 9004–2001;

зовнішня підсистема якості (ліцензування, акредитація спеціальностей і спеціалізацій, інспектування ВВНЗ,) має за мету встановлення відповідності освітніх послуг кваліфікаційним вимогам, державним та відомчим освітнім стандартам і повинна виконувати головну функцію – підвищення якості підготовки фахівців.

Висновки. Ефективна система управління освітою має містити: чіткі цільові настанови; процеси планування (проєктування); запровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій; всебічного кадрового, матеріально-технічного, фінансового, дидактичного, інформаційного, психологічного, санітарно-гігієнічного забезпечення; контроль; моніторинг; коригування повинно бути спрямовано на досягнення кінцевого результату – якісну підготовку військових фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болонський процес у фактах і документах. – Тернопіль: Вид-во “Економічна думка”, ТАНГ, 2003. – 60 с. – (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і гол. ред. Бусел В.Т.] – К.: Ірпінь, ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
3. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Укладачі: Я.Я. Болубаш, К.М. Левківський, В.Л. Гуло та ін. – К.: МОН України, ІТЗО, 2007. – 76 с.

4. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / Укладачі: М.Ф. Степко, Я.Я. Боллобаш, К.М. Левківський та ін.; відп. ред. М.Ф. Степко. – К., 2004 – 24 с.
5. Ніколаєнко С.М. Управління якістю вищої освіти: теорія, аналіз і тенденції розвитку: [монографія]. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 519 с.
6. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2000, IDT). – Київ: Держстандарт України, 2001. — 23 с.
7. Советский энциклопедический словарь / Науч.-ред. совет: А.М. Прохоров (предс.) и др. — М.: Сов. энциклопедия, 1981. — 1600 с.
8. Телелим В.М. Моніторинг в системі військової освіти / В.М. Телелим, Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2014. – № 1 (29). – С. 3–13
9. Толлок І.В. Теоретико-методологічні засади управління якістю підготовки майбутніх військових фахівців / І.В. Толлок // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 656. – С. 174–183
10. Указ Президента України № 287 / 2015 Про рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України” введено в дію Указом Президента України від 26 травня 2015 року.
11. Управління якістю підготовки військових фахівців з вищою освітою для Збройних Сил України: проміжний звіт НДР “Якість – 2011”. К.: НУОУ, 2010. – 325 с.

Л.В. Олейник, кандидат педагогических наук,
старший научный сотрудник,
О.А. Прохоров, кандидат педагогических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

КАЧЕСТВО ПОДГОТОВКИ ВОЕННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ КАК РЕЗУЛЬТАТ ЭФФЕКТИВНОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЕМ

В статье проводится исследование внутренних связей структурных компонентов общей структуры качества системы высшего военного образования и внутренние показатели качества системы, а также – эффективность управления ею.

Ключевые слова: система военного образования, управление качеством, структура качества, качество подготовки.

L. Oliynyk, candidate of pedagogical sciences,
senior researcher
O. Prohorov, candidate of pedagogical sciences,
National Defence University of Ukraine
named after I. Cherniahovsky

QUALITY OF MILITARY SPECIALISTS TRAINING AS A RESULT OF EFFECTIVE EDUCATION COMMAND AND CONTROL SYSTEM

In this article the research of structural components internal relationships of the common structure of quality of the high military education system and internal indicators of the system quality as well as the effectiveness of the system control have been made.

Key words: military education system, quality control, quality structure, training quality.